

Doorlooptijden: staat de trein stil of komt die (nu eindelijk) in beweging?

Een bespreking van het eindrapport ‘Doorlooptijden in beweging’

*Frans van Dijk, Kim van der Kraats en Remme Verkerk**

1 Inleiding

De lengte van procedures en de onvoorspelbaarheid daarvan vormen een structurele zwakte van de Nederlandse rechtspraak.¹ De verkorting van doorlooptijden is al jaren top-prioriteit van de Rechtspraak. Ruim een jaar geleden verscheen het eindrapport van het project doorlooptijden Rechtspraak (hierna: het rapport).² Het betreft een omvangrijk document, dat de weerslag vormt van talloze bijeenkomsten waar velen die in de rechtspraak werkzaam zijn of vanuit hun professie met de rechtspraak te maken hebben, aan hebben deelgenomen. Het rapport laat zien dat het hier gaat om een weerbarstig probleem.³ Het bevat veel suggesties om dit probleem aan te pakken. In deze bijdrage bespreken wij enkele hoofdpunten uit het rapport, destilleren wij daaruit de meest veelbelovende van de voorgestelde oplossingsrichtingen en geven voor de verdere uitwerking daarvan een aanzet. Daarbij concentreren wij ons op de procedure bij de rechter in handels(bodem)zaken bij civiel en kanton.

2 Doorlooptijden: een weerbarstig probleem

2.1 Waarom zou het dit keer wel lukken?

De Rechtspraak probeert al jaren de doorlooptijden te bekorten, tot op heden met beperkt succes.⁴ Binnen de rechtspraak wordt het belang van snellere doorlooptijden algemeen erkend. Rechters, juridische en administratieve medewerkers zijn van mening dat het hier gaat om een belangrijke en urgente kwestie. Niemand betwist dat het beter kan en moet.⁵ Tegelijkertijd voelen velen zich onmachtig en wordt openlijk getwijfeld of het project Tijdsige Rechtspraak effect zal sorteren. Er spreekt een gevoel van onmacht uit de weergegeven commentaren op de voorstellen van het project: ‘Niets nieuws gehoord, waarom gaat het nu wel lukken?’⁶ en ‘Zoveel mitsen en maren dat [het] project gedoemd is te mislukken: zonde van tijd en energie.’⁷

Het gevoel van onmacht hangt samen met de constatering van velen dat ieder voor zich slechts weinig invloed heeft op de doorlooptijden van rechtszaken.⁸ Diffuse verantwoordelijkheid lijkt te leiden tot gebrek aan eigenaarschap: anders dan de professionele standaarden voor kwaliteit worden doorlooptijden gezien als iets ‘van het management’.⁹ Rechters hebben het gevoel dat de vigerende professionele standaarden voor goede rechtspraak ‘van ons’ zijn, terwijl de standaarden voor de doorlooptijden ‘van bovenaf’ worden opgelegd.¹⁰ Dat gevoel is begrijpelijk. Het is duidelijk dat het management ook een belangrijke rol speelt bij doorlooptijden: er moet voldoende capaciteit zijn, anders lopen zelfs de meest gestroomlijnde procedures vast. Dat vereist een toereikend budget, maar ook de zorg dat er bij voldoende budget voldoende

* Prof. dr. F. van Dijk is hoogleraar Empirische Analyse van Rechtssystemen aan de Universiteit Utrecht. Prof. mr. drs. K.G.F. van der Kraats is bijzonder hoogleraar Rechtspraak aan de Universiteit Utrecht en rechter in de rechtbank Midden-Nederland. Prof. dr. mr. R.R. Verkerk is hoogleraar Burgerlijk Procesrecht aan de Universiteit Utrecht en advocaat bij Houthoff.

1. Zie voor een recent rapport waarin de bevindingen van meerdere onderzoeken worden samengevat F. van Tulder, K. Strijbos & S. Koolen, *Kwaliteit van rechtspraak: een kijk over de grenzen* (Raad voor de rechtspraak, Research Memoranda 2021-1), Utrecht: Xerox/OSAGE 2021, par. 8.4.

2. Het rapport is tot stand gekomen onder leiding van een stuurgroep bestaande uit: Julia Mendlik (voorzitter), Hans Janssen, Jonneke Oosting, Liesbeth Scheij, Saskia Sicking, Roel Smits en Walter Wijbrands, en een projectteam bestaande uit: Andrea Gerding, Vincent Mul, Melinda Schuurmans, Judith Thompson en Joffrey Verhoef.

3. ‘Doorlooptijden in beweging! Eindrapport project doorlooptijden Rechtspraak’, oktober 2019, www.rechtspraak.nl/SiteCollection/Documents/eindrapport-doorlooptijden-in-beweging.pdf.

4. Zie bijv. J. Sylvester e.a., Rapport visitatie gerechten 2018, beschikbaar op www.rechtspraak.nl, par. 3.2: ‘niet of nauwelijks verbeterd’. Een recent nummer van *Rechtstreeks* over vernieuwingen in de appelrechtpraak maakt bijv. duidelijk dat het niet is gelukt om de doorlooptijden structureel omlaag te brengen: ‘Innoverende hoven gewogen. Over de achtergronden en effecten van vernieuwingen in de appelrechtpraak’, *Rechtstreeks* 2020, afl. 1.

5. Zie o.m. rapport, p. 10 en *Jaarplan 2021. Rechtspraak maakt samenleven mogelijk*, beschikbaar op www.rechtspraak.nl, par. 3.1 en 3.3.

6. Rapport, p. 193.

7. Rapport, p. 194.

8. Rapport, p. 42.

9. Rapport, p. 36.

10. Rapport, p. 204.

rechters en medewerkers zijn, en dat vereist weer voldoende opleidingscapaciteit. Is hieraan voldaan, dan is het aan de rechter om samen met de juridische en administratieve ondersteuning de voortgang in individuele zaken te bewaken.¹¹ Het management speelt daarbij minder een rol, zoals blijkt uit de recente enquête onder rechters in Nederland, Italië en Finland.¹²

In Nederland lijkt snelheid bij rechters niet het allerhoogst op de lijst van professionele waarden te staan. De stelling 'Ik geef de benodigde tijd aan iedere zaak, zelfs als dit de afdoeningstijd verlengt' wordt door Nederlandse rechters vaker onderschreven dan door hun buitenlandse collega's.¹³ Het is kennelijk zo dat andere aspecten van kwaliteit concurreren met en soms voorgaan boven snelheid, bijvoorbeeld als de vraag voorligt of nieuwe stellingen of bewijsmiddelen op een laat punt in de procedure nog mogen worden toegelaten. Er zit een principiële kant aan: zorgvuldigheid versus snelheid.¹⁴

De doorlooptijden worden niet alleen beïnvloed door degenen die werkzaam zijn binnen de rechterlijke organisatie, maar ook door de procespartijen, hun advocaten, deskundigen, ketenpartijen¹⁵ en andere betrokkenen. Qua complexiteit doen gerechten waarschijnlijk niet onder voor ziekenhuizen, maar ziekenhuizen hebben niet systematisch te maken met conflictsituaties. Procespartijen hebben in theorie een gezamenlijk belang om de procedure voortvarend en tegen lage kosten af te wikkelen, als dit niet ten koste gaat van de kans het geschil in hun voordeel te beslechten. Samenwerken in een conflictsituatie is evenwel niet eenvoudig. Vanuit strategische overwegingen kan één partij er belang bij hebben om procedures te vertragen. We moeten ons realiseren dat eisers ten aanzien van het verloop van de procedure vaak een ander belang hebben dan gedaagden. Eisers vorderen in de regel de betaling van een geldsom. Zij hebben belang bij een snelle betaling. Gedaagden hebben vaak belang bij uitstel van betaling. Hun onderhandelingspositie kan sterk verbeteren als de eiser een zeer lange en dure procedure in het vooruitzicht wordt gesteld. Zij kunnen alleen al daarom een belang hebben bij het instellen van een rechtsmiddel als hoger beroep. Advocaten weerspiegelen deze belangen en hebben zelf geen eigenstandig of commercieel belang bij snelheid. Lange duur doet gezinszins afbreuk aan hun inkomsten.¹⁶ Volgens sommige onderzoeken is onder advocaten sprake van een 'aardigheids-

cultuur',¹⁷ waarbij zij elkaar over en weer uitstel gunnen. De kosten van de lange procedure komen uiteindelijk voor rekening van de partijen in de procedure en de samenleving als geheel.¹⁸

Tegen deze complexe achtergrond kijken we in dit artikel naar de praktische mogelijkheden die zijn genoemd in het rapport om procedures te versnellen. Wij maken daartoe waar mogelijk gebruik van hetgeen blijkt uit eerder empirisch onderzoek, zoals een eerder artikel van twee van ons in dit tijdschrift en een internationaal vergelijkend onderzoek dat een van ons gecoördineerd heeft.¹⁹ Wij menen dat het goed mogelijk is de doorlooptijden en de voorspelbaarheid daarvan te verbeteren: gevoelens van onmacht zijn begrijpelijk, maar zouden daaraan niet in de weg moeten staan.

2.2 Een tweekoppig probleem: het gaat om de lengte en om de voorspelbaarheid

Ten behoeve van het rapport is klantenonderzoek verricht.²⁰ Een van de belangrijkste bevindingen daarvan is dat rechtzoekenden niet alleen ontevreden zijn over de in hun ogen veel te lange duur van de procedure. Zij zijn minstens zo ontevreden over het gebrek aan voorspelbaarheid: de onduidelijkheid ten aanzien van het verdere procesverloop en het gebrek aan communicatie daarover.²¹ Deze bevindingen stroken met het beeld dat naar voren kwam uit eerdere klantonderzoeken.²² Voorspelbaarheid en informatievervalsing zijn van directe invloed op de kwaliteitsbeleving – waaronder de beleving van tijdigheid – van rechtzoekenden. Een rechtzoekende wil weten waar hij of zij aan toe is.

Het is een van de verdiensten van het rapport dat het belang van de voorspelbaarheid wordt onderkend en dat ook op dit punt wordt nagedacht over verbetering. Volgens het eindrapport past de huidige praktijk in veel rechtbanken niet 'bij deze tijd'. Een treinreiziger kan eenvoudig via het internet een reisadvies opvragen. Dat reisadvies maakt in detail duidelijk vanaf welk perron een trein zal vertrekken, waar en wanneer een overstap nodig is, en op welk moment de reiziger op het gewenste eindpunt zal arriveren. Een procespartij kan nergens terecht voor een soortgelijk reisadvies. Procespartijen in de dagvaardingsprocedure worden over het algemeen slechts ingelicht over de eerstvolgende stap in de procedure. Zij hebben aan het begin van de procedure doorgaans geen

11. Rapport, p. 192.

12. Zie F. Viapiana & F. van Dijk, *Pressure on judges: How managerialisation and evolving professional standards affect judges' autonomy and efficiency*, Conference Paper EGPA, 2021. In Nederland onderschrijft 3% van de respondenten de stelling dat er significante gevolgen zijn voor rechters als doorlooptijdstandaarden niet gehaald worden. In Finland is dat 16% en in Italië 29%.

13. In concreto: 31% van de Nederlandse respondenten onderschreef de stelling volledig, vergeleken met 23% in Finland en 11% in Italië.

14. Van een dergelijke tegenstelling is lang niet altijd sprake, zoals we in dit artikel aannemelijk willen maken.

15. Denk daarbij bijv. aan de Raad voor de Rechtsbijstand, rechtsbijstandsverzekeraars en in familiezaken aan de Raad voor de Kinderbescherming.

16. Een langere procedure leidt tot meerwerk. F. Felso e.a., *De tijd loopt door: de gevolgen van lange doorlooptijden in de rechtspraak*, Den Haag/Amsterdam: WODC/SEO Economisch Onderzoek 2007.

17. De term 'aardigheidscultuur' is ontleend aan R.J.J. Eshuis, *Het recht in betere tijden*, Den Haag: WODC/Boom Juridische uitgeverij 2007. Zie ook P. Sluiter, *Sturen met proceskosten* (Burgerlijk Proces & Praktijk nr. XII), Deventer: Kluwer 2011/9.4.1.

18. Zie het hiervoor genoemde onderzoek van Felso e.a.

19. Zie R.R. Verkerk, F. van Dijk & D. Pistora, 'De berechting binnen een redelijke termijn. Een empirisch onderzoek naar doorlooptijden in handelszaken', *TCR* 2020, afl. 4, p. 153-170.

20. Rapport, bijlage 7, Motivaction, 'Kijk op doorlooptijden bij (potentieel) rechtzoekende Nederlanders'.

21. Rapport, p. 38: 'Het gebrek aan voorspelbaarheid geeft een vervelend gevoel, omdat zij willen weten waar ze aan toe zijn. (...)' Zie ook p. 59: '(...) Helderheid over de planning en de te nemen stappen in een procedure geeft houvast, ook al is de uitkomst van het traject (de uitspraak) nog ongewis.'

22. Zie bijv. SAMR & de Rechtspraak, 'Klantwaardering Rechtspraak 2017' (Landelijk rapport), 20 november 2017, p. 15.

idee wanneer de zitting zal plaatsvinden en wanneer een (eventuele) einduitspraak zal worden gewezen. Rechtszoekenden krijgen de indruk dat de Rechtspraak zelf de werkprocessen niet onder controle heeft. De Rechtspraak is zich – aldus het rapport – onvoldoende bewust van hoe het gebrek aan transparantie en voorspelbaarheid en nader uitstel van bijvoorbeeld een processtuk of een vonnis overkomen bij rechtzoekenden.²³

3 De voorfase: een stappenplan, regie en strakke termijnen

3.1 Planning: maak in het begin van de procedure een stappenplan

Een veelgenoemde oplossing voor versnelling en voor vergroting van voorspelbaarheid is planning. De aanbeveling in het rapport luidt: maak in een vroeg stadium een stappenplan.²⁴ Die aanbeveling is niet nieuw. Zij sluit nauw aan bij aanbevelingen naar aanleiding van eerder klantenonderzoek.²⁵ Het vergt in de kern dat (1) in een vroeg stadium realistische data worden bepaald voor de indiening van de processtukken, de zitting en de uitspraak, en (2) vrijwel alle zaken vervolgens ook daadwerkelijk verlopen volgens dat plan.

De aanbeveling om een stappenplan te maken is geheel in lijn met internationale *best practices*. Algemeen wordt aangenomen dat het wenselijk is als een rechter regie uitoefent door in een vroeg stadium data te bepalen voor alle stappen in de procedure. Men kan voor inspiratie kijken naar de recente ELI/UNIDROIT Model European Rules of Civil Procedure²⁶ en naar ervaringen in buitenlandse jurisdicties, zoals in Engeland en Wales, Ierland en Noorwegen. In Engeland en Wales werkt men al meer dan twintig jaar met regelgeving op basis waarvan een rechter in een heel vroeg stadium een stappenplan moet opstellen voor afzonderlijke stappen in de procedure, waarbij ook direct moet worden aangegeven

wanneer de (afsluitende) zitting zal plaatsvinden.²⁷ In Engeland is gebleken dat het voor het slagen van een dergelijke wijze van ‘casemanagement’ van groot belang is dat het stappenplan realistisch is en dat de daarin genoemde termijnen vervolgens ook daadwerkelijk strak worden gehandhaafd.²⁸ In Ierland en Noorwegen maakt een *pretrial conference* met partijen standaard onderdeel uit van de procedure om te bespreken wat partijen willen inbrengen en de data voor de verschillende processtappen te bepalen.²⁹ Procedures verlopen daar veel sneller dan hier. De betreffende studie laat ook zien dat in Nederland de spreiding van de lengte van procedures veel groter is dan in Ierland. Mede daardoor is het proces hier minder voorspelbaar dan in Ierland.³⁰

Wat zou dit praktisch kunnen betekenen in Nederland? Het vergt in de kern dat handelszaken³¹ in een vroeg stadium door de rechtbank worden bekeken. Betreft het een eenvoudige zaak met een beperkt (financieel) belang waarin geen complicaties worden verwacht, dan zou bijvoorbeeld snel na de eerste roldatum digitaal een bericht kunnen worden gestuurd naar partijen waarin een realistisch voorstel wordt gedaan in de vorm van een lijstje met data voor de afzonderlijke procedurestappen.³² Na eventuele op- of aanmerkingen van partijen zou een tweede bericht kunnen worden gestuurd met een definitief stappenplan.

In meer complexe zaken kan de rechtbank enkel een realistisch stappenplan maken als in een vroeg stadium wordt geïnventariseerd welke complicaties vermoedelijk zullen optreden. Het is niet onredelijk om op de eerste roldatum aan partijen te vragen op korte termijn aan te geven of zij complicaties verwachten. Men kan en mag bijvoorbeeld van een gedaagde verlangen dat deze binnen enkele weken (na het stellen) aangeeft of hij of zij een bevoegdheidsincident wil opwerpen, een tegenvordering wil instellen of een derde in vrijwaring wil oproepen. Op basis van hetgeen partijen aanleveren, kan dan een concept voor een stappenplan digitaal worden rondgestuurd. Dat kan zo nodig kort worden besproken. Wij denken daarbij niet aan een fysieke regiezitting, die dan met inachtneming van verhinderdata van advocaten en partijen op langere

23. Rapport, p. 60: ‘Gebrek aan communicatie en transparantie past niet meer in deze tijd (...). Ondanks het harde werken is het schrijven van uitstelbriefjes in veel rechtsgebieden eerder regel dan uitzondering. (...) Uit gesprekken en interviews blijkt dat collega’s binnen de Rechtspraak zich lang niet altijd bewust zijn van het gevolg van deze briefjes voor de rechtzoekenden.’

24. Rapport, p. 60: ‘We raden daarom aan om aan het begin van een zaak een stappenplan te delen, waarin staat welke stappen aanstaande zijn en welk tijdspad daarbij hoort (...)’, bijlage 12, p. 214, onder 4.

25. Zie bijv. SAMR & de Rechtspraak 2017, p. 17.

26. Zie bijv. ALI-UNIDROIT Principles of Transnational Civil Procedure (2006), Principle 14: ‘14.3 The court should determine the order in which issues are to be resolved, and fix a timetable for all stages of the proceeding, including dates and deadlines (...)’. Zie ook ELI UNIDROIT Rules of Civil Procedure (2020), Rule 49: ‘[T]he court shall, in particular: (4) set a timetable or procedural calendar with deadlines for procedural steps (...)’. Rule 61: ‘(3) In or immediately after a case management hearing, the court should, upon consultation with the parties: set a timetable or procedural calendar (...)’.

27. Zie CPR 28.2: ‘(1) When it allocates a case to the fast track, the court will (...) set a timetable (...). (2) (...) the court will – (a) fix the trial date; or (b) fix a period, not exceeding 3 weeks, within which the trial is to take place. (3) The trial date or trial period will be specified in the notice of allocation. (...)’. Zie CPR 27.4 en 29.2 voor vergelijkbare regels voor de ‘small claims track’ en de ‘multitrack’.

28. Zie bijv. R. Jackson, *Review of civil litigation costs: Final report*, The Stationery Office 2010, par. 6.5: ‘First, the courts should set realistic timetables for cases and not impossibly tough timetables in order to give an impression of firmness. Secondly, courts at all levels have become too tolerant of delays and non-compliance with orders. In so doing they have lost sight of the damage which the culture of delay and non-compliance is inflicting upon the civil justice system.’

29. C. Costello, F. van Dijk, S. Giorgi, L. Griskevic, F. Holm, W. Storhaug Larssen, S. Sicking & N. Meilutis, *Economic value of the judiciary. A pilot study for five countries on volume, value and duration of large commercial cases*, Den Haag: Boom juridisch 2021.

30. Costello e.a. 2021, tabel 9.

31. Hieronder verstaan we zowel zaken bij de sector civiel als zaken bij de sector kanton.

32. Het rapport benadrukt dat een dergelijke laagdrempelige vorm van communicatie de voorkeur geniet.

termijn moet worden ingeroosterd. Wij denken veeleer aan een uitnodiging voor een videoconferentie van tien à vijftien minuten, die is gericht aan de advocaten en die plaats zal vinden enkele weken na de eerst dienende dag. Met een dergelijk regiegesprek wordt op dit moment geëxperimenteerd bij het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden,³³ terwijl ook de Netherlands Commercial Court (NCC) op deze manier werkt. In de internationale arbitragepraktijk is het eveneens gebruikelijk dat in een vroeg stadium het procedureverloop wordt vastgelegd in een 'procedural order'.³⁴

Het komt de snelheid en voorspelbaarheid ten goede indien in een vroeg stadium van de procedure data worden bepaald voor de indiening van de processtukken, de zitting en een eventuele uitspraak. Van een dergelijk plan gaat normatieve werking uit. Als er eenmaal een plan is, dan zal iedere afwijking daarvan worden gezien als een 'vertraging' die een objectieve rechtvaardiging vereist. Partijen mogen immers verwachten dat een rechter zal handelen in overeenstemming met het gouden gedragsprincipe: 'Ik zeg wat ik doe, en doe wat ik zeg'.³⁵ Tegelijkertijd mag men ook van partijen verwachten dat zij tijdig aangeven wat zij precies willen, en dat zij zich houden aan een stappenplan dat in samenspraak met hen is vastgesteld.

3.2 Regie: de zaaksrechter is verantwoordelijk

Het maken van een realistisch stappenplan in een vroeg stadium van de procedure is alleen mogelijk als in dat vroege stadium een inhoudelijke screening wordt uitgevoerd. Het rapport duidt een dergelijke screening aan als een 'triage'.³⁶ Die screening zou het mogelijk moeten maken voor de rechter om zich een oordeel te vormen over de complexiteit van de zaak en om in overleg met de partijen en advocaten een stappenplan te maken.³⁷ De aanbevelingen sluiten op dit punt aan bij de breed gedeelde opvatting dat triage, maatwerk en regie van belang zijn om de doorlooptijden te bekorten.³⁸

Triage, differentiatie en regie vergen echter een additionele inspanning van de Rechtspraak. Het betekent immers dat tijd

moet worden vrijgemaakt om zaken in een vroeg stadium op hoofdlijnen te bestuderen en om daarover met partijen te communiceren.³⁹ Het is geenszins gezegd dat alle maatregelen die vallen onder deze brede en algemene begrippen effect zullen sorteren. Pilots in het bestuursrecht lieten bijvoorbeeld zien dat vroeg contact tussen de rechter en de partijen erg wordt gewaardeerd en dat ook de doorlooptijden verminderden. De differentiatie naar zaaksoort daarentegen bleek niet de beoogde effecten te sorteren.⁴⁰ De tijd die aan triage werd besteed, had ook inhoudelijk aan de zaak kunnen worden besteed.

Ten aanzien van de vraag wie precies de regie zou moeten voeren, zijn verschillende oplossingen denkbaar.⁴¹ Een verstrekkende aanbeveling in het rapport is dat één rechter eindverantwoordelijk zou moeten zijn voor één zaak.⁴² Dat brengt mee dat veel verantwoordelijkheden die nu liggen bij de 'centrale' rolrechter zouden moeten komen te liggen bij individuele zaaksrechters. Dit voorstel is geenszins nieuw. Die suggestie lag bijvoorbeeld ook besloten in het rapport 'Fundamentele herbezinning burgerlijk procesrecht' en tot op zekere hoogte ook in de KEI-wetgeving.⁴³ De Rechtspraak lijkt daar ook naartoe te bewegen. Zo is bij de NCC in het procesreglement opgenomen dat na indiening van de zaak de zaaksrechter de regie zal voeren.⁴⁴ Empirisch onderzoek onder gecontroleerde omstandigheden over de mogelijke effecten van dergelijke organisatorische wijzigingen in handelszaken is voor zover wij weten niet voorhanden.⁴⁵ Met deze organisatie is wel met succes geëxperimenteerd in de strafrechtspraak in een bredere context van zelfsturing.⁴⁶

De 'diagnose' die ten grondslag ligt aan de aanbeveling is de eerdergenoemde observatie dat rechters weinig eigen verantwoordelijkheid voelen voor de doorlooptijden in hun

33. Vgl. de pilot bij het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden. Zie hierover 'Pilot regiegesprek in handelszaken bij Hof Arnhem-Leeuwarden', *Advocatenblad* 12 maart 2021, beschikbaar op www.advocatenblad.nl. Zie ook hetgeen hierover is vermeld op de website van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden.

34. Zie bijv. de ICCA Checklist voor de 'First procedural order', onder 3.

35. Rapport, p. 66.

36. Het gaat hier om een begrip dat is ontleend aan de medische praktijk. In deze context gaat het om triage door de rechter, niet om de recent door de minister bepleite vorm van triage voor rechtsbijstand.

37. Rapport, p. 67, bijlage 12, p. 211.

38. Zie bijv. J.J. Sylvester e.a., 'Rapport visitatie gerechten 2018. Goede rechtspraak, sterke rechtsstaat', 2018, par. 3.2.1: '(...) dat in de gerechten verschillende (...) werkwijzen worden verkend om tot verkorting van doorlooptijden te komen. Eén van die werkwijzen is regievoering in rechtszaken. (...)'. SAMR & de Rechtspraak 2017, p. 17, aanbevelingen: 'Zorg voor realistischere en kortere doorlooptijden door: • Vooraf rekening te houden met de aard en complexiteit van de zaak. (...) Voor meer communicatie en afstemming vooraf over de planning te zorgen, bijvoorbeeld tijdens de regiezitting.' Zie inzake differentiatie o.m. R.H. de Bock, 'Civiele procedures: differentiatie', in: E. Groenewald e.a. (red.), *Naar vernieuwing van de civiele rechtspleging*, Den Haag: Boom juridisch 2019, p. 113-125.

39. Dat met enigerlei vorm van triage, differentiatie en regie tijd gemoeid is, blijkt bijv. uit een recente evaluatie van de pilot 'Spreekuurrechter'. Daaruit bleek dat veel tijd gemoeid was met de selectie van zaken en het communiceren daarover met partijen. Zie M. Hertog e.a., *Zegt u het eens, wat wilt u van de rechter? Evaluatie van de pilot Spreekuurrechter* (Raad voor de rechtspraak, Research Memoranda 2018-4), Den Haag: Sdu Uitgevers 2018, p. 99.

40. Zie de Rechtspraak, 'Eindrapport Project Differentiatie van Werkstromen Bestuursrecht', 2010, hoofdstuk 6, conclusies.

41. Hierin kunnen verschillende afwegingen worden gemaakt. In Noorwegen doet in eerste aanleg de zaaksrechter de *pretrial conference*, in appel niet. In Ierland doet een rolrechter dit. Alleen bij bijzonder complexe zaken wordt de zaak meteen aan een rechter toegewezen.

42. Rapport, bijlage 12, p. 211: 'Meer eigenaarschap: 1 rechter, raadsheer zou eindverantwoordelijk moeten zijn voor een zaak. Door eigenaarschap ontstaat extra verantwoordelijkheidsgevoel (...)' Zie ook rapport, p. 128 (nr. 14).

43. Zie W.D.H. Asser, H.A. Groen & J.B.M. Vrancken, *Uitgebalanceerd*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2006, par. 7.1.1. Zie ten aanzien van de KEI-wetgeving J.D.A. den Tonkelaar, 'De registrerende zaaksrechter: de regierol van de rechter volgens KEI', *TCR* 2015, afl. 4, p. 105-113.

44. In art. 3.5: www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/ncc-procesreglement-nl.pdf.

45. Zie o.m. Eshuis 2007, p. 287.

46. R. Robroek, *De proeftuin 2010. Organiseren en verantwoorden door de strafrechter* (Raad voor de rechtspraak, Research Memoranda 2011-4), Den Haag: Sdu Uitgevers 2011.

geheel: 'Ik heb toch geen invloed.'⁴⁷ Dat gevoel is begrijpelijk, aangezien de doorlooptijden op dit moment, voor wat de Rechtspraak betreft, een gedeelde verantwoordelijkheid zijn van de (centrale) rolrechter, de griffie, de zaaksrechter en het management. Dat betekent dat individuele rechters in de regel slechts invloed kunnen uitoefenen op 'hun deel' van het proces. Het beeld dat naar voren komt in de in het rapport aangehaalde interviews strookt met de hiervoor genoemde enquête: Nederlandse rechters voelen zich minder autonoom in de organisatie van het werk.⁴⁸

De arbeidsdeling die nu wordt toegepast, kan ertoe leiden dat de rolrechter en zaaksrechter beiden het dossier moeten bestuderen en dus dubbel werk doen. Aan de andere kant heeft de huidige werkwijze ook voordelen. Zij bevordert een uniforme en consistente toepassing van de procedureregels.⁴⁹ Het is ook denkbaar dat sprake zal zijn van schaalvoordelen bij beslissingen die geen kennis van het dossier vragen (zoals bijvoorbeeld uitstelverzoeken). Bij grote aantallen eenvoudige zaken wegen deze voordelen wellicht op tegen de nadelen. In complexe zaken lijkt dat niet het geval. Economische literatuur laat zien dat, nog afgezien van dubbel werk, het zodanig organiseren van werkzaamheden dat één persoon verantwoordelijk is voor het eindresultaat over het algemeen effectiever is dan spreiding over meerdere personen, waardoor het te bereiken resultaat het karakter van een publiek goed krijgt waaraan meerdere personen min of meer vrijwillig bijdragen.⁵⁰ Tegen die achtergrond is de aanbeveling goed te volgen: om het probleem op te lossen heb je in iedere complexere zaak één 'problem owner' nodig.

3.3 Schriftelijke stukkenwisseling: strakkere termijnen en minder uitstel

Zoals aangegeven is het van belang dat in de voorfase een stappenplan wordt gemaakt. Het uitgangspunt is daarbij dat strakke standaardtermijnen worden gehanteerd voor het indienen van processtukken. Het eindrapport bevat daartoe nieuwe standaardtermijnen, voor verschillende soorten zaken (bijvoorbeeld kantonzaken, meervoudige zaken enzovoort). Zo zal de periode van de eerste roldatum tot het verweer in civiele handelszaken niet langer mogen duren dan zestien weken.⁵¹

In het rapport wordt op meerdere punten aangegeven dat strenger moet worden toegezien op de naleving van de termij-

nen. Dat betekent in de kern dat minder vaak uitstel zal moeten worden verleend voor het verrichten van rolhandelingen.⁵² Dat vergt een cultuuromslag, waarbij nader uitstel en het aanhouden van een zaak alleen in uitzonderingsgevallen zouden moeten worden toegestaan.⁵³

Door de termijnen voor het indienen van processtukken aan te scherpen en deze strakker te handhaven valt vermoedelijk winst te behalen. Zo is op dit moment in dagvaardingszaken sprake van een groot tijdsverloop tussen de uitspraak in eerste aanleg en het nemen van de memorie van grieven. Uit eerder onderzoek lijkt te volgen dat veelvuldig uitstel wordt gevraagd en verleend.⁵⁴ De huidige rolreglementen en werkwijzen geven daarvoor ook ruimte. Door vooraf een stappenplan af te stemmen met de (advocaten van) partijen en daarbij uitdrukkelijk aan te geven dat die planning ook zal worden gehandhaafd, kan wellicht met die praktijk worden gebroken.

De stukkenwisseling moet verlopen volgens het vastgestelde stappenplan. Indien een partij een incidentele vordering of een vordering in reconventie wil instellen, moet dat al aan het begin zijn aangegeven, zodat de aanvullende stappen passen binnen het vastgestelde tijdsplan. Verzoeken om daarvan af te wijken moeten zijn voorzien van overtuigende gronden en vereisen de expliciete goedkeuring van de rechter. Waar mogelijk kunnen incidentele conclusies worden genomen op hetzelfde moment als de reguliere processtukken, om tijd uit te sparen.

4 Zitting: kern van de procedure

4.1 Wel of geen zitting?

Het inplannen van en het wachten op de zitting leiden in de praktijk tot veel verlies van tijd, die dus niet nuttig aan de zaak wordt besteed.⁵⁵ Als al in de voorfase van de procedure de datum wordt bepaald voor de zitting, dan bevordert dat de snelheid en ook de voorspelbaarheid van de procedure in hoge mate.

Kijkend naar de tijd en moeite die het organiseren van zittingen kost, is het begrijpelijk dat soms de gedachte opkomt om de zitting achterwege te laten. Hier dreigt echter het gevaar dat verkorting van doorlooptijden in direct conflict

47. Rapport, p. 65.

48. 63% van de Nederlandse rechters voelt zich in dit opzicht autonoom vergeleken met 93% in Finland en 91% in Italië.

49. Rapport, p. 115. Ten aanzien van verzoekschriftprocedures luidt bijv. één aanbeveling dat een vaste regierechter of vast regiebureau verzoeken om uitstel zou moeten beoordelen. Dit is kennelijk ingegeven door de wens de regels consistent toe te passen.

50. Er zijn mogelijkheden om dit nadeel deels te ondervangen, bijv. door strakke hiërarchische sturing of door nauw samenwerkende teams. Het eerste is niet aan de orde in de context van de rechtspraak. Uit het rapport blijkt dat kennelijk ook lang niet altijd sprake is van geolied verloopend teamwork gericht op het terugbrengen van de doorlooptijden. Zie voor dit laatste in algemene zin F. van Dijk, J. Sonnemans & F. van Winden, 'Incentive systems in a real effort experiment', *European Economic Review* (45) 2001, afl. 2, p. 187-214.

51. Rapport, p. 118 en 119. Zie ook bijlage 12, p. 212 'strakkere termijnen'.

52. Zo is daar waar het gaat om het familie- en jeugdrecht aangegeven dat 'strenger' moet worden omgegaan met verzoeken om uitstel. Rapport, p. 103.

53. Rapport, bijlage 12, p. 211.

54. Zie o.m. Eshuis 2007, p. 92: 'Indien, door strenge handhaving van het rolreglement, alle inleidende conclusies in zes weken zouden worden genomen, zou volgens de berekening een reductie van de gemiddelde doorlooptijd met 25% optreden.' Zie ook voor recentere cijfers in grotere handelszaken Verkerk, Van Dijk & Pistora 2020, p. 153 e.v.

55. Zie Verkerk, Van Dijk & Pistora 2020.

komt met de inhoudelijke kwaliteit van rechtspraak.⁵⁶ De zeer breed gedeelde opvatting is dat de zitting de essentie vormt van rechtspraak.⁵⁷ Het biedt de gelegenheid aan partijen om daadwerkelijk gehoord te worden, bevordert de waarheidsvinding en biedt de mogelijkheid om in gesprek tot een oplossing van het geschil te komen.⁵⁸ Gedragswetenschappelijke literatuur over de beleving van procedurele rechtvaardigheid benadrukt vier kernaspecten: de neutraliteit van de rechter, een stem geven aan partijen, respect tonen voor de rechtzoekenden en betrouwbaarheid.⁵⁹ Deze aspecten zijn moeilijk te realiseren zonder zitting en veel onderzoek in deze hoek gaat dan ook over de beleving van de zitting.⁶⁰ In de klantwaarderingsonderzoeken die geregeld worden uitgevoerd, komt dit ook tot uitdrukking.⁶¹ De zitting wordt daarom ook wel als het hart van de procedure beschouwd. Dit is in het kader van KEI door de wetgever uitdrukkelijk benoemd en heeft ook geleid tot het voorstel om in de wet op te nemen dat de rechter niet langer zonder instemming (in civiele zaken) of geen bezwaar van partijen (in kantonzaken) van een mondelinge behandeling kan afzien.⁶² Overwogen kan worden om in uitzonderlijke gevallen en met instemming van de partijen af te zien van de zitting, maar dat zou beslist niet het streven moeten zijn.

Een zitting kan overigens ook juist tot tijdswinst leiden. De invoering van de comparitie na antwoord heeft destijds tot een versnelling van de civiele procedure geleid. Een procedure waarin een dergelijke zitting plaatsvindt, verloopt sneller dan een procedure waarin een schriftelijke re- en dupliek worden genomen.⁶³ In die zin lijken meer mondelinge behandelingen in plaats van minder dus ook in het kader van een doorloop-

tijdverkorting aangewezen. Mogelijk dat inmiddels nog meer tijdswinst met een mondelinge behandeling kan worden geboekt, doordat op grond van art. 87 lid 3 Rv bij die gelegenheid ook direct – en dus zonder dat daarvoor een nieuwe zitting moet worden gepland – getuigen en deskundigen onder ede kunnen worden gehoord. Kijken we naar andere landen, dan is de rechtspraak in landen die de zitting centraal stellen en waar alle inspanningen op de zitting zijn gericht, sneller dan in landen die veel ruimte bieden aan schriftelijke stukkenwisseling ter voorbereiding van de zitting of van tussentijdse beslissingen. In de zittinggeoriënteerde landen duurt de behandeling ter zitting veel langer dan hier, maar de procedure als geheel is veel korter.⁶⁴ In het rapport wordt aan deze aanpak gerefereerd onder de noemer van zittinggestuurde zaakstroom,⁶⁵ waarbij wordt vastgesteld dat zittingsgericht werken in eerste aanleg gebeurt, maar niet in appel.⁶⁶ In de praktijk kan deze aanpak ook in eerste aanleg strakker worden gevolgd, tevens in complexe zaken, door meteen na aanbrenge de datum van de zitting te bepalen, zodanig dat partijen strakke termijnen hebben voor de stukkenwisseling.⁶⁷

In de voorbereiding op de zitting en ter zitting zou de rechter erop toe moeten zien dat geen vervolgzitting nodig zal zijn. Op de zitting moet alle informatie voorhanden zijn om te beslissen in de zaak. Dit voorkomt opnieuw een lange wachttijd tot de volgende zitting kan plaatsvinden.

4.2 Duur van de zitting

Voor de doorlooptijden als zodanig is het bij voldoende capaciteit niet van wezenlijk belang hoelang de zitting zelf duurt, ook al is dat tien dagen, zoals wel voorkomt in sommige landen, bijvoorbeeld Engeland, Ierland en Noorwegen.⁶⁸ Op de totale doorlooptijd is dat onbetekenend. Uiteraard hebben lange zittingen wel gevolgen voor de bewerkelijkheid van de zaken en daarmee voor de capaciteit van de gerechten. Eventuele capaciteitsproblemen kunnen uiteraard weer negatieve gevolgen hebben voor de doorlooptijden. Het risico van het uittrekken van weinig tijd voor de zitting is, zoals hiervoor geschetst, dat partijen zich niet gehoord voelen, gefrustreerd raken, vragen om een nieuwe zitting of in hoger beroep gaan vanuit die frustratie. Dit betekent dat de effectiviteit van de zitting, in het bijzonder vanuit het perspectief van procedurele rechtvaardigheid, essentieel is.

4.3 Schikking of uitspraak

Bij de vorige paragraaf sluit aan dat het beproeven van een schikking weliswaar zittingstijd kost, maardat het bereiken van een schikking de doorlooptijd sterk bekort. Voor de hoven vonden Verkerk en collega's bij een schikking een gemiddelde besparing van tweehonderddagen bij handelszaken met een belang tussen € 1 miljoen en € 5 miljoen.⁶⁹ In een derde van de

56. Uit de literatuur over *online dispute resolution* komt de gedachte dat in veel situaties asynchrone communicatie (bijv. via e-mail) beter zou voldoen dan een traditionele (synchrone) zitting (R. Susskind, Public lecture on the future of courts, zie BAILII Lecture 2020, v3 071220 (mediasite.com)). Asynchrone behandeling heeft voordelen. Partijen kunnen reageren wanneer het hun uitkomt, zij hoeven niet deel te nemen aan tijdrovende zittingen die zij als stressvol en onbegrijpelijk ervaren, er is geen reistijd, enz. Daar staat tegenover dat deze vorm van communicatie omslachtig is bij complexe geschillen en de dialoog verhindert (J.R. Sternlight, 'Pouring a little psychological cold water on online dispute resolution', *Journal of Dispute Resolution* 2020, afl. 1, p. 1-30).

57. Art. 6 EVRM brengt mee dat partijen aanspraak kunnen maken op een mondelinge behandeling. Daarom is het niet mogelijk om zonder instemming van de partijen daarvan af te zien.

58. De invoering van de mondelinge behandeling rond de vorige grote stelselherziening in het burgerlijk procesrecht wordt algemeen gezien als een verbetering. Zie voor een empirisch onderzoek bijv. J. van der Linden, *De civiele zitting centraal: informeren, afstemmen en schikken* (Burgerlijk Proces & Praktijk nr. VIII) (diss. Tilburg, Deventer: Kluwer 2010).

59. Zie o.a. het overzichtsartikel van T.R. Tyler & J. Sevier, 'How do the courts create popular legitimacy? The role of establishing the truth, punishing justly and/or acting through just procedures', *Albany Law Review* (77) 2014, afl. 3, p. 1095-1137.

60. Zie bijv. H.A.M. Grootelaar & K. van den Bos, 'How litigants in Dutch courtrooms come to trust judges. The role of perceived procedural justice, outcome favorability, and other sociolegal moderators', *Law and Society Review* (52) 2018, afl. 1, p. 234-267.

61. SAMR & de Rechtspraak 2017, p. 22, www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/landelijke-rapportage-KWO-2017.pdf.

62. Zie het beoogd art. 30j Rv (dat niet is ingevoerd); *Kamerstukken II* 2014/15, 34059, p. 70.

63. Zie bijv. Eshuis 2007, p. 170.

64. Costello e.a. 2021.

65. Rapport, p. 205.

66. Rapport, p. 95.

67. Rapport, p. 211.

68. Costello e.a. 2021.

69. Verkerk, Van Dijk & Pistora 2020, p. 153 e.v.

zaken vond roeyement plaats. Afgezien van de tijdswinst leidt schikking tot een grotere tevredenheid bij partijen, minder hoger beroep en cassatie en een grotere bereidheid om zonder morren de verplichtingen na te komen.⁷⁰ Ook dit pleit voor het uittrekken van voldoende tijd voor de zitting om de mogelijkheden voor schikking grondig te verkennen. Duidelijke richting van de rechter over zijn/haar voorlopig oordeel over onderdelen van de zaak kan daarbij behulpzaam zijn.⁷¹

4.4 Planning van de zitting

Het rapport zet terecht sterk in op het verbeteren van de planning van de zitting. Dat kan met de inzet van technische hulpmiddelen. Er is echter meer nodig. In de inleiding is reeds ingegaan op de belangen die partijen (meestal als gedaagde) en/of hun advocaten kunnen hebben bij een traag verloop van de procedures. Het ligt dan in de rede om als rechtspraak strenger te worden in het omgaan met zogenaamde verhinderdata. Daarbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan een regel dat een procespartij hooguit een vijfde van de data in de relevante periode mag opgeven als verhinderdata. Worden meer data doorgegeven, dan kan en mag de rechter die terzijde schuiven. Dit gebeurt in de praktijk bij sommige gerechten ook al door in het tussenvonnis waarin de mondelinge behandeling wordt gelast een maximaal aantal door partijen op te geven verhinderdata te benoemen. Aan dergelijke regels wordt echter nog niet altijd streng de hand gehouden. Het streven naar maatwerk en klantvriendelijkheid van de gerechten is loffelijk, maar leidt zeker in complexe zaken met meerdere eisers en gedaagden en eventueel deskundigen onvermijdelijk tot grote vertraging. Een te inschikkelijke opstelling leidt tot verkeerde prikkels, waarbij de zitting lage prioriteit krijgt in de agenda van partijen en advocaten en de planning gebruikt kan worden om de procedure bewust te vertragen.⁷² Er is een breed maatschappelijk belang, dat het individuele belang van partijen overstijgt, om het economisch verkeerzo min mogelijk door conflicten en de oplossing daarvan te laten vertragen.

5 Uitspraak

5.1 Inleiding

Het rapport bevat vele voorstellen om ervoor te zorgen dat sneller een uitspraak zal worden gewezen. Sommige van die suggesties zouden ongewenste gevolgen kunnen hebben voor de kwaliteit. Een voorbeeld betreft de suggestie al voorafgaand aan de zitting een conceptuitspraak op te stellen 'die direct tij-

dens/na de zitting ondertekend [kan] worden'.⁷³ Een dergelijke verregaande vorm van 'voorbereiding' kan ertoe leiden dat de rechter niet of nauwelijks meeweegt wat tijdens de zitting naar voren komt. Het gevaar bestaat dat de rechter de neiging zal hebben om nieuwe informatie zo te interpreteren dat die overeenkomt met het reeds opgestelde concept (*confirmation bias*).⁷⁴ Dat is ook de reden dat in de 'Professionele standaard: meervoudig beslissen' van de gerechtshoven wordt aanbevolen in de voorbereiding terughoudend te zijn met uitwisseling van opinies en notities vanwege de sturing in de beeld- en oordeelsvorming die daardoor kan ontstaan.⁷⁵

Ten aanzien van weer andere suggesties kan men gerede twijfels hebben over de vraag of deze daadwerkelijk effect zullen sorteren. In het rapport wordt bijvoorbeeld geopperd te onderzoeken of termijnen voor het doen van de uitspraak niet in de rolreglementen maar in de wet opgenomen kunnen worden.⁷⁶ Het opnemen van termijnen in de wet zal evenwel niet automatisch tot versnelling leiden, zeker niet als aan termijnoverschrijding geen sanctie is gekoppeld.⁷⁷ In het kader van KEI is het voorstel gedaan om uitspraaktermijnen (zonder sanctie) in de wet op te nemen, waarbij is overwogen dat het vooral een aansporing betreft aan de gerechten om ervoor te zorgen 'dat de individuele rechters binnen hun zittingsplanning de ruimte hebben om de termijn van zes weken normaliter te kunnen halen'.⁷⁸

Wij bespreken twee suggesties die wellicht effectief kunnen zijn: de omvang en vorm van uitspraken en het verbeteren van de planning.

5.2 Omvang en vorm van de uitspraak

Een van de aanbevelingen in het rapport strekt ertoe kortere uitspraken te wijzen ('alleen wat nodig is'). De mogelijkheden om de uitspraken te bekorten worden begrensd door de minimale eis dat de uitspraak 'voldoende inzicht geeft in de daaraan ten grondslag liggende gedachtegang om de beslissing zowel voor partijen als derden (...) controleerbaar en aanvaardbaar te maken'.⁷⁹ Als de uitspraken met behoud of zelfs toename van kwaliteit korter kunnen, is de vervolgvraag of dit tot tijdswinst zou leiden. De lengte van de uitspraak bleek in

70. Zie in algemene zin o.m. M.J. ter Voert & M.S. Hoekstra, *Gesbilbeslechtsdeltat 2019*, Den Haag: WODC 2019; Van der Linden 2010; R.J. Verschoof & W.M. van Rossum, *Gesbilbeslechtsdeltat 2019*, Den Haag: Boom juridisch 2018.

71. Zie bijv. Verschoof & Van Rossum 2018, aanbeveling 30 en H. Steenberghe, 'De mondelinge behandeling en de schikking', in: D. de Groot & H. Steenberghe (red.), *De mondelinge behandeling in civiele zaken*, Den Haag: Boom juridisch 2019, p. 420.

72. Zie empirisch onderzoek voor de VS: P.R.J. Connolly & S. Smith, 'The litigant's perspective on delay: Waiting for the dough', *Justice System Journal* (8) 1983, afl. 3, p. 271-286. Ook: E. Heller, 'Asking for extensions', *Litigation* (22) 1996, afl. 2, p. 30-33 en 72-73.

73. Rapport, p. 211 en 213.

74. R. Dobelli, *De kunst van het heldere denken* (achtste druk), Amsterdam: De Bezige Bij 2015, p. 31; I. Giesen, 'Beter burgerlijk recht door keuzes op metaniveau en via beter burgerlijk procesrecht', *NTBR* 2011/62, onder 4.

75. Professionele standaard: meervoudig beslissen van de civiele afdelingen van de gerechtshoven, www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/professionele-standaard-meervoudig-beslissen.pdf, onder 6.1.

76. Rapport, p. 213. Zie voor een eerder voorstel ook *Kamerstukken II* 2014/15, 34059, nr. 3.

77. De termijnen worden nu immers ook niet gehaald, zelfs niet als deze in de wet staan (vgl. bijv. de reeds bestaande termijnen voor uitspraken en zittingen in de Faillissementswet).

78. *Kamerstukken II* 2014/15, 34059, nr. 3, p. 26. In het rapport wordt nog verwezen naar strafzaken waarbij de wettelijke uitspraaktermijn van twee weken wel (vrijwel) altijd wordt behaald, maar daarop staat de sanctie dat anders het onderzoek ter terechtzitting opnieuw moet. Die harde sanctie ontbreekt in civiele zaken.

79. HR 4 juni 1993, ECLI:NL:HR:1993:ZC0986. De motiveringsplicht is neergelegd in art. 121 Gw, art. 5 Wet RO en art. 30, 230 lid 1 en 287 lid 1 Rv.

eerder onderzoek nauwelijks invloed te hebben op de doorlooptijd.⁸⁰ Kort betekent ook niet simpeler of begrijpelijker. De lengte van de uitspraak is voor het overbrengen van de boodschap slechts van beperkte relevantie.⁸¹ Uit onderzoek blijkt dat het schrijven van een begrijpelijker uitspraak – ook als die korter zou zijn – meer tijd kost. Begrijpelijkheid vraagt aandacht op woord-, zins- en structuurniveau.⁸² Zo heeft de ervaring geleerd dat een Promis-vonnis – een strafrechtelijk vonnis dat begrijpelijker en duidelijker alsook beter gemotiveerd moet zijn – tot een forse toename in de werklust bij de gerechten heeft gezorgd.⁸³

De suggestie om meer mondelinge uitspraken te wijzen zal wellicht wel effect kunnen sorteren. De wet bepaalt sinds enkele jaren expliciet dat ook mondeling einduitspraak kan worden gedaan (art. 30p Rv), een mondelinge tussenuitspraak is al langer mogelijk.⁸⁴ Vast staat dat een mondelinge uitspraak voor partijen sneller komt, namelijk op zitting in plaats van een aantal weken daarna. Zoals in het rapport wordt onderkend, lenen echter lang niet alle zaken zich voor een mondelinge (eind)uitspraak. Per slot van rekening moet de kwaliteit van de uitspraak in het oog worden gehouden en moet aan minimumvereisten voor de motivering worden voldaan.⁸⁵ Uit onderzoek blijkt dat een mondelinge einduitspraak vooral wordt gedaan in overzichtelijke (kanton- en handels)zaken met een (voor de rechter) evidente uitkomst.⁸⁶ Voor zover een mondelinge uitspraak de doorlooptijd kan bekorten, geldt dat dus voor een beperkt aantal zaken.⁸⁷

5.3 Planning: directe schrijftijd inroosteren na de zitting

Als het procesverloop wordt vastgelegd in een stappenplan, is in een vroegtijdig stadium duidelijk wanneer uitspraak moet worden gedaan en wordt het mogelijk om in een vroegtijdig stadium tijd in te plannen voor het schrijven van de uitspraak. Hiermee wordt voorkomen dat de uitspraaktermijn niet wordt gehaald doordat de zaak naar de achtergrond verdwijnt door andere urgente zaken, en dat de rechter zich weken later weer opnieuw in het dossier moet verdiepen. In het rapport is het inroosteren van schrijftijd na de zitting als aanbeveling opgenomen en de verwachting uitgesproken dat hiermee tijds-winst kan worden geboekt.⁸⁸

Deze verwachting vindt steun in onderzoek uit 2007 van de SEO (UvA). Daaruit blijkt dat een langere doorlooptijd tot 'meerwerk' kan leiden doordat meer inleestijd nodig is en het risico op een rechterswisseling toeneemt, met eventueel een nieuwe zitting tot gevolg.⁸⁹ Dit meerwerk beperkt zich overigens niet tot het schrijven van de uitspraak, ook vindt er vaker communicatie plaats tussen de rechtbank en advocaten.⁹⁰ Bij alle geledingen van de rechtbank kan het direct schrijven van de uitspraak na de zitting dus tijdswinst opleveren.

Wanneer in iedere zaak schrijftijd wordt ingepland, zou dat later in enkele gevallen wellicht overbodig kunnen blijken te zijn, namelijk in die gevallen waarin partijen ter zitting een schikking treffen of toch nog vervolghandelingen nodig zijn. Die tijd hoeft echter geen verloren tijd te zijn, doordat niet-benodigde schrijftijd nog gevuld kan worden met spoedzaken, het afwerken van andere zaken en vakinhoudelijke verdieping. Het berekenen en inroosteren van deze schrijftijd is evenwel geen sinecure en wordt, aldus het rapport, meegenomen in het na het verschijnen van het rapport gestarte project Roosteren en plannen. De resultaten daarvan zijn nog niet bekend.

6 Afronding

Het rapport betreft een heel belangrijke bijdrage aan een weerbarstig thema: de berechting binnen een redelijke termijn. Het is mede gebaseerd op klantwaarderingsonderzoek en gesprekken met vele betrokkenen binnen de rechterlijke macht. Het bevat talloze suggesties om ook in civiele zaken de doorlooptijden te bekorten. Wij menen dat er goede gronden zijn om aan te nemen dat de doorlooptijd met name zou kunnen worden bekort door enkele centrale aanbevelingen in het rapport te implementeren:

- het aan het begin van de procedure met inspraak van partijen opstellen van een haalbaar stappenplan, waarvan in beginsel niet wordt afgeweken en waarbij afgesproken termijnen strak worden gehanteerd;
- de procedure vanaf het begin tot het einde onder regie van een en dezelfde zaaksrechter laten staan;
- in beginsel in elke zaak een zitting houden, die al direct na de start van de procedure wordt ingepland en waarvoor voldoende tijd wordt uitgetrokken;
- het opnemen in het stappenplan en het inroosteren van schrijftijd voor de rechter en juridisch medewerker om direct na de zitting het vonnis te maken.

Hiervoor zijn geen wetsaanpassingen nodig, het opstellen van een stappenplan met inspraak van partijen kan worden opgenomen in het procesreglement. We hopen dat het rapport de trein van de doorlooptijden in beweging zet en volgens het spoorboekje zal laten rijden, zodat partijen weten wanneer de trein hun station aandoet en op het eindstation arriveert, en zij niet tevergeefs en ten einde raad staan te wachten.

80. K.G.F. van der Kraats, *De eigen(aardig)heid van de kantonrechter*, Den Haag: Boom juridisch 2017, p. 202.

81. G. van der Bruggen, 'In de beperking toont zich de meester', *NTB* 2018/72, onder 1.

82. D.A. Verburg, 'Begrijpelijke taal en juridisch correcte taal samen op één kussen? De duivel zit in de details', *RMThemis* 2020, afl. 5, p. 215; G. van der Bruggen, 'En toen vloog er een stoel door de rechtszaal', *NJB* 2015/679, p. 875; Van der Bruggen 2018, onder 4.

83. Zie www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Kwaliteit-van-de-rechtspraak/Paginas/Kwaliteit-rechtspraak-verbeteren.aspx; Eindrapport Promis II, onder 6.1.

84. *Kamerstukken II* 2014/15, 34059, nr. 3, hoofdstuk 10.

85. Zie K.G.F. van der Kraats, 'De mondelinge einduitspraak-daat smaakt naar méér', *TCR* 2019, afl. 1, p. 16-18.

86. Van der Kraats 2019, p. 18-19.

87. Van der Kraats 2019, p. 17.

88. Rapport, p. 212.

89. Felso e.a. 2007, p. v en 52, <https://dare.uva.nl/search?identificer=1c424e28-a7cb-4405-981b-a6d192693429>.

90. Felso e.a. 2007, p. v en 56.